

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه تهران

دانشکده علوم اداری و مدیریت بازرگانی

موضوع:

بررسی توانبخشی حرفه‌ای و تعیین سازش شغلی جانبازان شاغل

در صنایع جانبازان

پایان نامه فوق لیسانس

استاد راهنما :

آقای دکتر علی رضائیان

اساتید مشاور

آقای دکتر حسن میرزائی

آقای دکتر نقی شهیدی

نگارش از :

ابراهیم معین نجف آبادی

بهار ۱۳۷۰

این رساله در جلسه مورخ ۷/۵/۶۶

بیت رسیدگی با درجه و نمره بسیار خوب (۱۹) تصویب رسید

تقدیم به :

عزیزانی که با هدف والای اعتلای اسلام ،

از ایثار مال و جان خود دریغ نمی‌ورزند .

همسر و فرزندانم که با تحمل مشکلات ، راه

تحصیل علم را بر من آسان نمودند .

سپاس و قدردانی

خداوند بزرگ را شکر می‌گویم که توفیق تحصیل علم را نصیب اینجانب نمود . بر خود واجب می‌دانم تا از فرصت استفاده کرده و از زحمات استادان گرامی ، قدردانی نمایم . مسوولین محترم موسسه صنایع جانبازان در کلیه مراحل طرح ، نهایت همکاری را با اینجانب نمودند . با اخلاص تمام از زحمات آنها تشکر نموده و امیدوارم که خداوند آنها را در کسب اهداف متعالیشان یاری دهد .

فهرست مطالب

	فصل اول - طرح تحقیق
	مقدمه
۲	تعریف موضوع تحقیق
۳	اهمیت موضوع
۷	فرضیه های پژوهش
۷	تحدید مکانی، زمانی و موضوعی تحقیق
۸	محدودیت های تحقیق
۸	تعریف واژه های تحقیق
۱۱	فصل دوم - بررسی مطالعات انجام شده
۱۳	۱ - ۲ - نگاهی به وضعیت کلی معلولین در جهان و ایران
۱۸	۲ - ۲ - فرآیند توان بخشی حرفه ای
۲۱	مبحث اول - یافتن موارد خاص (سیستم مراجعه و ثبت نام)
۲۳	" دوم - ارزیابی حرفه ای
۲۳	۱ - مقدمه
۲۴	۲ - تاریخچه ارزیابی حرفه ای
۲۶	۳ - تئوری در مورد ارزیابی حرفه ای
۲۷	۴ - روش شناسی در ارزیابی حرفه ای
۲۸	الف - آزمون روان سنجی
۲۸	ب - نمونه شغلی
۲۹	ج - شیوه و نوعیتی
۲۹	د - آزمون شغلی
۳۰	۵ - عوامل مورد ارزیابی
۳۱	۶ - فرآیند ارزیابی حرفه ای
۳۲	۷ - مفروضات برای مرحله بعد از ارزیابی حرفه ای
۳۳	۸ - گزارش ارزیابی حرفه ای
۳۵	مبحث سوم - فنون مشاوره در فرآیند توان بخشی

۳۵	الف - کالبد شناسی جلسه مشاوره
۳۶	ب - سلام و احوالپرسی
۳۷	ج - باز کردن مصاحبه
۳۸	د - متن مصاحبه
۳۸	۱ - پذیرش
۳۸	۲ - اعتماد به نفس مشاور
۳۹	۳ - صمیمیت و صداقت
۳۹	۴ - وضعیت تخصصی
۳۹	۵ - صحت اطلاعات
۴۰	۶ - ارتباط کلامی
۴۰	۷ - ارتباط غیر کلامی
۴۰	۸ - کنترل مصاحبه
۴۱	۹ - جو مصاحبه
۴۲	ه - خاتمه مصاحبه
۴۳	مبحث چهارم - آموزش گزینشی
۴۳	الف - تعریف آموزش
۴۵	ب - روشهای عمومی آموزش
۴۵	۱ - آموزش تعدیل شخصی
۴۶	۲ - آموزش پیش حرفه‌ای
۴۶	۳ - آموزش مهارت جبرانی
۴۶	۴ - آموزش حرفه‌ای
۴۷	ج - روشهای رسمی آموزش
۴۸	د - روشهای غیر رسمی آموزش
۴۹	مبحث پنجم - بکار گماری گزینشی
۵۰	الف - آماده سازی تروان خواه برای استخدام
۵۱	ب - تحفیل شغل
	ج - مرتبط ساختن داده‌های تروان شناختی با اطلاعات حاصل از
۵۲	تحفیل شغل در بکارگماری حرفه‌ای

۵۳	د - پیگیری بعد از بکار گماری
۵۴	۳ - ۲ - ترا نبخشی حرفه‌ای و سازش شغلی
۵۶	۴ - ۲ - مطالعه توان بخشی ناتوانان جنگی در کشورهای منتخب جهان
۵۹	۵ - ۲ - بررسی طرحهای اشتغال معلولین در جهان
۶۲	۶ - ۲ - بررسی مطالعات انجام شده در کشور
۶۵	۷ - ۲ - نقش و اهمیت اقتصادی و اجتماعی توان بخشی حرفه‌ای
۶۸	فصل سوم - روش پژوهش
۷۰	الف - نوع پژوهش
۷۰	ب - جامعه پژوهش
۷۰	ج - نمونه پژوهش
۷۰	د - مشخصات واحدهای مورد پژوهش
۷۰	ه - محیط پژوهش
۷۱	و - روش گردآوری داده‌ها
۷۲	ز - روش مقیاس بندی
۷۳	ح - تعیین اعتبار علمی
۷۳	ط - تعیین اعتماد علمی
۷۴	ی - روش تجزیه و تحلیل داده‌ها
۷۴	۱ - آزمون استقلال با استفاده از ملاک کای ^۲ (X)
۷۵	۲ - ضریب همبستگی
۷۵	۳ - آزمون فرضیه برای ضریب همبستگی
۷۶	ک - ملاحظات اخلاقی
۷۷	فصل چهارم - یافته‌های پژوهش
	بخش اول - جداول مربوط به مشخصات جمعیتی و اطلاعات مرتبط با
۷۹	توان بخشی
۱۰۴	بخش دوم - جداول مربوط به سازش فیزیکی شغلی
۱۱۱	بخش سوم - جداول مربوط به رنایت شغلی
۱۱۶	بخش چهارم - جداول مربوط به سازش روانی شغلی
۱۲۸	فصل پنجم - نتیجه گیری و پیشنهادات

۱۳۰	الف - تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش
۱۳۴	ب - نتیجه گیری نهائی
۱۳۵	ج - پیشنهادات و راه حلها
۱۳۸	فهرست منابع و مآخذ
۱۴۳	پیوستارها
۱۴۴	شماره ۱ - کارگاههای حمایتی
۱۵۴	۲ - آشنائی با فرهنگ‌عناوین شغلی (D. O. T.)
۱۷۳	۳ - شیوه‌های نمونه شغلی
	۴ - روش تعیین موارد سازش و عدم سازش فیزیکی جانبا ز
۱۷۶	با شغل احرازی
۱۸۵	۵ - پرسشنامه‌های اطلاعات شخصی و رضایت شغلی
۱۹۰	۶ - فرم ارزیابی عملکرد جانبا ز
۱۹۲	۷ - مفاهیم و اصطلاحات مربوط به توان بخشی حرفه‌ای

- ۱۰۸ ۵-۲- توزیع فراوانی مطلق واحدهای مورد پژوهش برحسب سازش فیزیکی شغلی و عوامل موجود در فعالیت، استفاده از حواس،
- ۱۰۹ ۶-۲- توزیع فراوانی مطلق واحدهای مورد پژوهش برحسب سازش فیزیکی شغلی و عوامل موجود در فعالیت، محیط و شرایط کار،
- ۱۱۰ ۷-۲- توزیع فراوانی مطلق موارد عدم سازش فیزیکی واحدهای مورد پژوهش برحسب درصد معلولیت
- ۱۱۱ ۱-۳- توزیع فراوانی مطلق، نسبی و تجمعی واحدهای مورد پژوهش برحسب میزان رضایت شغلی
- ۱۱۳ ۲-۳- توزیع فراوانی واحدهای مورد پژوهش برحسب عوامل مورد نظر در سئوالات - پرسشنامه رضایت شغلی و طیفهای مختلف
- ۱۱۴ ۳-۳- توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش برحسب میزان درآمد و میزان رضایت شغلی
- ۱۱۵ ۴-۳- توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش برحسب درصد معلولیت و میزان رضایت شغلی
- ۱۱۶ ۱-۴- توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش برحسب میزان سازش روانی شغلی
- ۱۱۷ ۲-۴- توزیع فراوانی مطلق واحدهای مورد پژوهش برحسب عوامل مورد ارزیابی و طیفهای مورد نظر در ارزیابی
- ۱۱۸ ۳-۴- توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش برحسب میزان رضایت شغلی و سازش روانی شغلی
- ۱۱۹ ۴-۴- توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش برحسب سازش روانی شغلی و وجود عوارض ناشی از کار
- ۱۲۰ ۵-۴- توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش برحسب سازش روانی شغلی و شغل قبل از معلولیت آنها
- ۱۲۱ ۶-۴- توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش برحسب سازش روانی شغلی و موارد عدم سازش فیزیکی شغلی
- ۱۱۳ ۷-۴- توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش برحسب سازش روانی شغلی و مسافت منزل تا محل کار

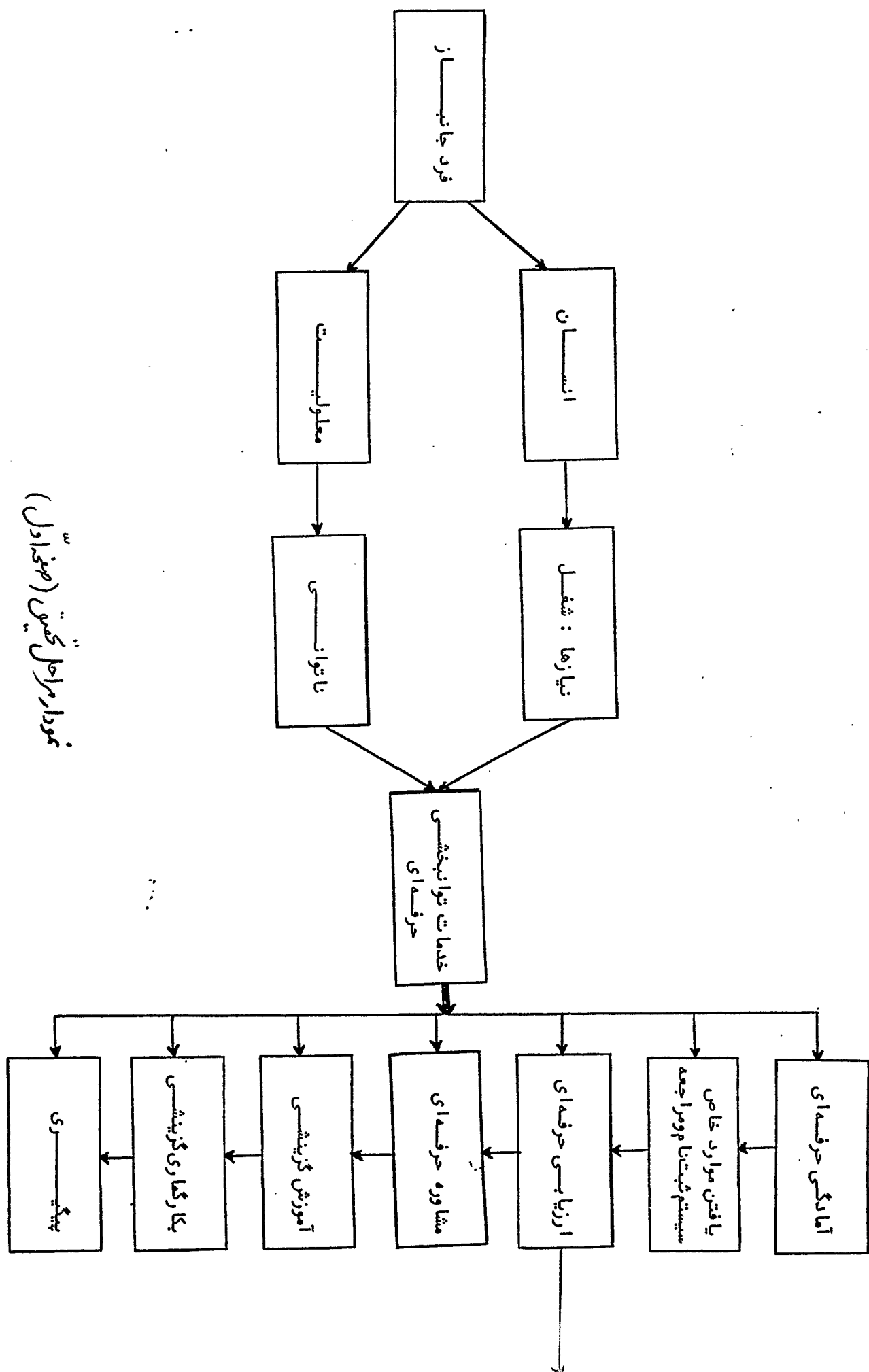
- ۸- ۴- توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب سازش روانی شغلی و
مدت معلولیت
۱۲۳
- ۹- ۴- توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب سازش روانی شغلی و
تعداد افراد تحت تکفل
۱۲۴
- ۱۰- ۴- توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب سازش روانی شغلی و
سطح تحصیلات
۱۲۵
- ۱۱- ۴- توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب سازش روانی شغلی و
سن افراد
۱۲۶
- ۱۲- ۴- توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب سازش روانی شغلی و
درصد معلولیت
۱۲۷

فهرست نمودارها

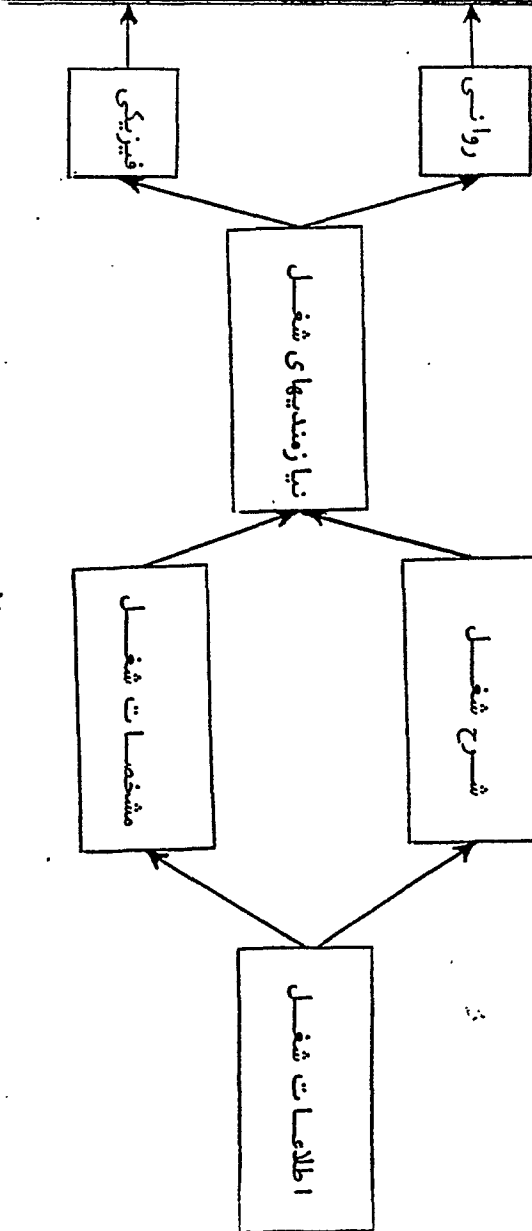
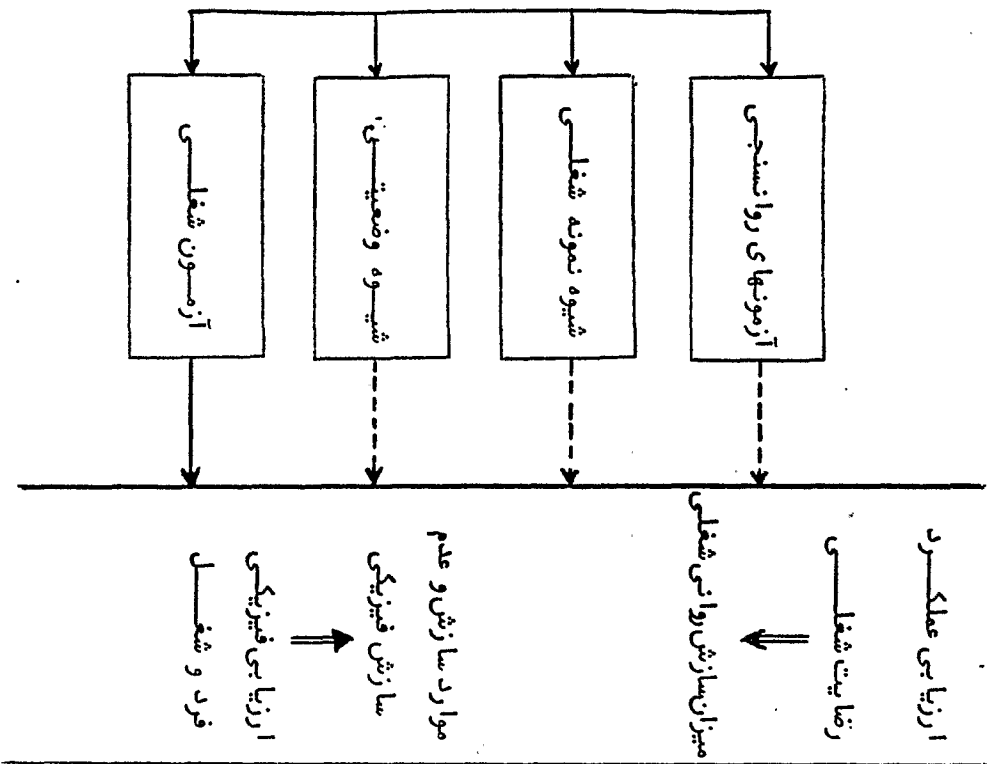
۸۰	۱-۱	نمودار ستونی میزان تحصیلات واحدهای مورد پژوهش
۸۳	۱-۳	نمودار چند ضلعی توزیع درصد معلولیت واحدهای مورد پژوهش
۸۵	۱-۴	نمودار چند ضلعی توزیع مدت معلولیت " " "
۸۷	۱-۵	نمودار ستونی توزیع وضعیت تا ^۴ مهل " " "
۸۹	۱-۶	" " " توزیع افراد تحت تکفل
۹۲	۱-۸	" " " توزیع محل زندگی
۱۰۰	۱-۱۰	" " " عوارض ناشی از کار
۱۱۲	۳-۱	چند ضلعی رضایست شغلی " " "
۱۱۷	۴-۱	" " " سازش روانی شغلی " " "

فضل اول

طرح تحقیق

نمودار مراحل گزینش (صفت اول)

موردار مراحل کسب (۴۴ رده)

روح جستجوگر انسان همیشه بدنبال کشف حقایق بیشتری از جهان هستی است. آنچه انسان تا کنون یافته، در مقابل ابهامات موجود، بسیار اندک است. با این حال، اطلاع و بهره‌گیری از یافته‌های موجود می‌تواند تا حدودی از مشکلات و دردهای او بکاهد.

یکی از حوزه‌های مورد بررسی، ویژگیهای رفتاری انسان است که از پیچیدگی خاصی برخوردار می‌باشد. هنگامی که سخن از فرد معلول به میان می‌آید، از طرفی سخن از فردی است با تمام ابعاد وجودی یک انسان و از طرف دیگر چنین فردی، دچار نوعی نقص عضو گردیده که بسته به نوع و شدت آن، مقداری از توانائی خود را از دست داده است. ناتوانی بر او تاثیرات جسمی و روحی خاصی را برجای می‌گذارد که برای وفاق با آن و بازیافت حداکثر توانائی خود نیازمند یاری و کمک دیگران است و خدمات توانبخشی به همین منظور ایجاد گردیده است.

جنگ جهانی دوم، به علت افزایش تعداد معلولین و نیاز به بکارگیری آنها در مشاغل صنعتی و بازرگانی، موجب گسترش مراکز خدمات توانبخشی حرفه‌ای برای کمک به معلولین گردید. وقوع انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی موجب شد تا تعداد زیادی از ایثارگران جامعه دچار نوعی معلولیت گردند. اهمیت توجه به نیازهای این عزیزان بر هیچ‌کس پوشیده نیست. ضرورت توجه به الگوهای اخلاق اسلامی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، جامعه را ملزم می‌دارد تا به نیازهای آنها توجه خاصی بنماید. داشتن شغل، یکی از اصلی‌ترین این نیازهاست.

اوضاع اقتصادی و اجتماعی کشور به گونه‌ای نیست که بتوان انتظار داشت نیاز اشتغال جانبازان در کوتاه مدت و میان مدت به سهولت حل گردد. موانع اصلی را می‌توان نرخ بیکاری، رکود فعالیت‌های اقتصادی و نگرش کارفرمایان دانست. بعلاوه مراکز خدمات توانبخشی حرفه‌ای مطابق با نیاز جامعه گسترش نیافته است.

پژوهشگر در بررسی مقدماتی خود دریافت که علت بیکاری و یا ترک کار و یا غیبت‌های زیاد از حد جانبازان می‌تواند عدم تناسب شرایط جسمی و روانی آنها با شغل موجود یا احراز نباشد. بعبارت دیگر، هرگاه بین شرایط احراز شغل و ویژگیهای فرد جانباز سازش وجود داشته باشد، بسیاری از مشکلات اشتغال جانبازان حل خواهد گردید. ایجاد چنین سازشی، نیازمند ارزیابی دقیق شغل و فرد می‌باشد که یکی از مراحل اصلی فرآیند توانبخشی حرفه‌ای است.

مشاهده عملکرد فرد جانباز از طریق قرار دادن او در شغلی واقعی یا شبیه‌سازی شده، از شیوه‌های توسعه یافته و متداول در جهان امروز می‌باشد که می‌تواند سازش فرد را با شغل احراز مشخص نماید. پژوهش حاضر، بر همین اساس و در مورد تعدادی از جانبازان شاغل در یک واحد

تولیدی انجام گردیده است .

تعریف موضوع تحقیق

موضوع تحقیق " بررسی توانبخشی حرفه‌ای و تعیین سازش شغلی جانبازان شاغل در صنایع جانبازان " می‌باشد . موضوع دو قسمت اساسی دارد : توانبخشی حرفه‌ای و سازش شغلی . در زیر شرح هر کدام خواهد آمد .

توانبخشی حرفه‌ای

توانبخشی حرفه‌ای فرآیندی است که شامل مراحل یافتن موارد خاص، آمادگی حرفه‌ای، ارزیابی حرفه‌ای، مشاوره حرفه‌ای، آموزش‌گزینش و بکارگماری‌گزینشی می‌باشد . موسسه ارائه‌دهنده خدمات توانبخشی، فرد معلول را یاری می‌دهد تا حداکثر توان خود را باز یابد . هدف نهائی فرآیند توانبخشی حرفه‌ای اشتغال موفقیت‌آمیز فرد می‌باشد .

آنچه در این قسمت از پژوهش دنبال خواهد شد، بررسی شیوه عمل بنیاد جانبازان برای توانبخشی حرفه‌ای جانبازان می‌باشد .

سازش شغلی

یکی از مراحل اساسی فرآیند توانبخشی، ارزیابی حرفه‌ای است . ارزیابی فرد را می‌توان به طرق مختلف انجام داد . شیوه مورد استفاده در این پژوهش، آزمون شغلی است . در واقع فرد در هنگام انجام شغل خود مورد ارزیابی قرار خواهد گرفت . از این طریق می‌توان سازش شغلی فرد را تعیین نمود . برای این کار دو جنبه فیزیکی و روانی در نظر گرفته شده است . سازش فیزیکی جانباز با شغلش از طریق مقایسه توانائیهای جسمی فرد با ملزومات فیزیکی شغل تعیین خواهد گردید . در تعیین میزان سازش روانی فرد با شغل احرازی، عملکرد فرد مورد ارزیابی قرار خواهد گرفت . در فرم ارزیابی عوامل مرتبط با شرایط احراز شغل و ویژگیهای روانی فرد مورد توجه خواهد بود .

عامل دیگری که مورد ارزیابی قرار گرفته، رضایت شغلی است . این عامل بطور جنبی با سازش روانی فرد و شغلش ارتباط دارد و از طرف دیگر می‌تواند در بیان میزان موفقیت کل واحد تولیدی ایجاد شده در ارضای نیازهای جانبازان، مفید واقع گردد .

صنایع جانبازان

صنایع جانبازان ، موسسه‌ای است وابسته به بنیاد جانبازان و مستضعفان که هدف اصلی آن ، راه‌اندازی صنایع خاصی برای اشتغال عزیزان جانباز می‌باشد . این موسسه در حال حاضر حدود ۴۰ طرح تولیدی صنعتی را در سطح کشور پیش‌بینی نموده است . از این تعداد ، تاکنون هفت واحد آن راه‌اندازی گردیده و بقیه مراحل اجرایی خود را می‌گذرانند . نوع فعالیت صنایع عمدتاً " تولید (یا مونتاژ) رادیو ، ضبط صوت ، انواع توپ بازی ، حوله بافی ، کارتن سازی ، ساعت سازی و مانند آن می‌باشد . مشاغل در این صنایع عمدتاً " حرکات جسمی کمی را نیاز داشته و می‌تواند با خصوصیات جانبازان هماهنگی کلی داشته باشد .

در حال حاضر ، در صنایع راه‌اندازی شده حدود ۱۵۰ نفر مشغول بکار می‌باشند . با راه‌اندازی کل طرحها ، حدود ۵۰۰۰ جانباز در سطح کشور مشغول بکار خواهند شد . موسسه جانبازان تاکنون شیوه‌ای آینده‌نگر را برای ارزیابی حرفه‌ای جانبازان مورد استفاده قرار نداده و عمدتاً " از آزمون شغلی بهره می‌برده است . آموزش لازم برای جانبازان در حین انجام شغل ارائه می‌گردد .

اهمیت موضوع تحقیق

یکی از اصلی‌ترین نیازهای هر فردی ، از جمله جانباز ، داشتن شغل است . زیرا که شغل ، خود یکی از فعالیت‌هایی است که مقداری خشنودی و رضایت را برای رسیدن به بسیاری از نیازهای فرد فراهم می‌آورد .

بنظر اسمایلی (۱۹۵۶)^(۱) : اکثر انسانها آسایش صرف خود را در درون محیط شغل بدست می‌آورند و نه از خود کار . او اشاره می‌کند که افراد نوعی از قالب و تورفتگی^(۲) مناسب را پیدا می‌کنند تا درون آن جای گرفته و از آن رضایت مندی کسب نمایند (ص ۲۴-۱۹) .

کوالت (۱۹۵۵)^(۳) می‌گوید : کار ، خودش به تنهایی قسمتی لاینفک از زندگی انسان بوده و برای مدت زمانی طولانی ، به عنوان سرچشمه اولیه انگیزش بوده است . عوامل مشوق کار ، بطور وسیعی تغییر می‌کند و این بستگی به فرهنگ ، خانواده و بالاتر از اینها ، تفاوت‌های فردی درون انسان دارد . (ص ۱۳۲)

1- Smiley

2- Niche

3- Covalt

هنگامی که فرد دچار صدمه شده و نقص عضوی در او ایجاد می‌گردد طوریکه در اشتغال او تاثیر بگذارد ، ناتوانی‌اش برای او مفاهیم دور از دسترسی دارد . نیروهای خارجی زیادی وجود دارند که بر او اثر می‌گذارند . تاثیر ناتوانی بر هر فردی متفاوت است و این بستگی دارد به اینکه فرد تا چه حد توانسته باشد به فشارهای حاصل از نیروهای خارجی عکس‌العمل نشان بدهد . از طرف دیگر ، عوامل روانی فرد مثل طرز تلقی او از ناتوانی‌اش و عوامل حاصل از این طرز تلقی در سرعت وفاق فرد با معلولیتش موثر هستند . در هر دو زمینه ، فرد نیازمند کمک دیگران بوده و مراکز مختلف ، خدمات لازم در مورد توانبخشی پزشکی ، اجتماعی و حرفه‌ای را به آنها ارائه می‌دهند . (کوالت، ۱۹۵۵ - ص ۱۳۴)

سازمان بین‌المللی کار (۱۹۸۱) (۱) اهداف اصلی هر برنامه توانبخشی حرفه‌ای را اینگونه شرح می‌دهد :

- ۱ - شناساندن کیفیت کاری معلولین و تلاش برای بالا بردن این کیفیت .
 - ۲ - تاکید بر لیاقت و توانائی کاری معلولین ، نه بر ناتوانی‌های آنها .
 - ۳ - ایجاد امکانات بیشتر برای اشتغال معلولین .
 - ۴ - فائق آمدن بر تبعیض‌های موجود علیه معلولین در رابطه با اشتغال .
- و محتوای اصلی یک برنامه توانبخشی حرفه‌ای را بصورت زیر بیان می‌دارد :
- " هر برنامه توانبخشی باید خدماتی را که نام برده می‌شود ، فراهم سازد :
- ارزشیابی حرفه‌ای ، راهنمایی حرفه‌ای ، آموزش حرفه‌ای ، تعیین کار ویژه در بازار کار یا مشاغل استثنائی برای معلولین (بکارگماری گزینشی و پیگیری . " (ص ۱۶)

در فرآیند توانبخشی ، تلاش براین است تا با استفاده از علوم مختلف ، هدف نهائی توانبخشی که همانا اشتغال موفقیت آمیز فرد معلول است ، کسب شود . مشاوره حرفه‌ای در این فرآیند ، نقش بسیار مهمی را ایفا می‌کند و برای اینکه مشاوره به صورت کارآ انجام گیرد ، مهم است تا در هر موردی معنی واقعی معلولیت در فقدان جنبه‌های فیزیکی ، روانی ، اجتماعی و حرفه‌ای ارزیابی شود .

در مرحله بکارگماری گزینشی از فرآیند توانبخشی حرفه‌ای ، بایستی تشخیص داده شود که چه نوع کاری برای هر فرد ناتوان از همه مناسب تر است و سپس فرد با رعایت قابلیت و ظرفیت و کارآئی او ، مورد راهنمایی قرار گیرد . برای این کار روشهای مختلفی مثل آزمونهای روانشناختی ،